

EWA OGRODZKA-MAZUR
ORCID: 0000-0001- 9990-6176
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ANNA SZAFRAŃSKA
ORCID: 0000-0001-9797-2591
Uniwersytet Śląski w Katowicach

(DOI: 10.17460/PHO_2023.1_2.05)

OD GRUPY BADAWCZEJ DO SZKOŁY NAUKOWEJ. CIESZYŃSKA NAUKOWA SZKOŁA BADAŃ KULTURY I OŚWIATY POGRANICZA¹

W edukacji powinno się stwarzać możliwość poznawania Innych i ich kultur, wzajemnego wzbogacania doświadczeń, kształtowania postaw otwartości, ciekawości, zrozumienia i akceptacji odmienności, zróżnicowania kulturowego w terenach pogranicznych. Kontakt z Innymi i innością kulturową jest ważnym elementem kształtowania tożsamości

(Lewowicki, 2019, s. 342).

Szkoła naukowa jest wspólnotą uczonych powstającą spontanicznie, nieformalnie, co sprawia, że nie jest możliwe jej zadekretowanie. Jest to bez wątpienia ten typ wspólnoty, który ma wyjątkowe znaczenia dla rozwoju nauki, ale przede wszystkim dla indywidualnego rozwoju naukowego jej członków. W klasycznej idei uniwersytetu szkoły naukowe były traktowane jako swoista wizytówka

¹ Tekst ten nawiązuje i poszerza opracowań: Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta A. (2012), *Działalność naukowo-badawcza, dydaktyczna i organizacyjna Zakładu i Katedry Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Śląskiego na Wydziale Etymologii i Nauk o Edukacji w latach 1989–2012. Wokół cieszyńskiej szkoły badań pogranicza Profesora Tadeusza Lewowickiego*, w: A. Szczurek-Boruta, E. Ogrodzka-Mazur (red.), *Poza paradygmaty. Pedagogika międzykulturowa. T. 2. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu*. Cieszyn – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 19–40; Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta A. (2013), *Z teorii i praktyki edukacji międzykulturowej*, w: R. Mrózek, U. Szuścik (red.), *Z przeszłości i współczesności kształcenia pedagogicznego w Cieszynie*, Katowice: UŚ, s. 113–126.

przestrzeni, w której ma miejsce współtworzenie się naukowej tożsamości młodych naukowców. Szkoły naukowe tworzą się w sytuacji potrzeby rozwiązania określonych zadań i problemów badawczych i/lub odkrycia istniejącego, niezbadanego dotąd obszaru badawczego. Czym jest fenomen szkoły naukowej? Zbysław Muszyński wskazuje na siedem podstawowych cech jej przypisywanych. Są to: genealogia, czas, miejsce, samoświadomość, rdzeń ideowy, rdzeń metodologiczny oraz pisma, style i światopoglądy (1995, s. 64). Warunki, które powinna spełniać szkoła naukowa, można odnieść do funkcjonowania cieszyńskiej Naukowej Szkoły Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, założonej i tworzonej przez ostatnie trzy dekady przez profesora Tadeusza Lewowickiego w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach.

SZKOŁA NAUKOWA – ŚRODOWISKO ROZWOJU NAUKOWEGO I BUDOWANIA NAUKOWEJ TOŻSAMOŚCI

1. Genealogia

Szkoła naukowa jest grupą społeczną o nieformalnym charakterze, ze strukturą wewnętrzną opartą na relacjach, z pewnym układem pozycji i ról, w którą wpisane są więzi społeczne, nastawienie na realizację zadań, wypracowane wzory czynności czy ustalenie wzorców wartości i norm postępowania (Goćkowski, 1981, s. 45). Warto jednak podkreślić, że zespół mający lidera i dookreślony projekt badań nie jest szkołą naukową. Podstawą do stworzenia szkoły naukowej jest relacja mistrza i uczniów. Mistrzem jest ktoś, kto w określonej dziedzinie naukowej jest zarazem specjalistą, jak i znakomitym nauczycielem (Jadacki, 2016, s. 77–82). Władysława Szulakiewicz wskazuje na cechy mistrzów – pielęgnowanie szacunku do uprawianej dyscypliny, sumiennosc w prowadzeniu badań i rzetelnosc w nauce i nauczaniu, definiowanych za T. Czeżowskim jako *przeciwieństwo brakoróbstwa, partactwa, oszustw wszelkiego rodzaju – ale także niedbalstwa, lenistwa, lekkomyślności i lekceważenia obowiązków, gonienia za korzyścią najniższym kosztem* (2021, s. 90). Przyjmuje się, że twórca szkoły to mistrz o wybitnej osobowości – zarówno ze względu na autorytet naukowy uznawany przez wspólnotę, dookreślający poglądy merytoryczne i metodologiczne, jak i wykazujący wybitne zdolności organizacyjne, warunkujące i usprawniające działania zespołu. Niezbędna jest przy tym umiejętność współpracy i twórczego oddziaływania na członków zespołu (Muszyński, 1995, s. 64).

Działalność Naukowej Szkoły Badań Kultury i Oświaty Pogranicza związana jest z funkcjonowaniem Zakładu/Katedry Pedagogiki Ogólnej w strukturze Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego cieszyńskiej Filii Uniwersytetu Śląskiego od jesieni 1989 roku. Został on powołany z inicjatywy ówczesnego prorektora ds. Filii w Cieszynie prof. zw. dr. hab. Wojciecha Kojasa, który funkcję Kierownika Zakładu powierzył prof. zw. dr. hab. Tadeuszowi Lewowickiemu, związane mu z Uniwersytetem Warszawskim. Jak podkreśla Halina Rusek, była dziekan Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji, *można mówić o istnieniu w Cieszynie*

oryginalnej, mocno osiadłej w strukturze Wydziału, szkoły teorii i badań pogranicza. Twórcą jej jest profesor Tadeusz Lewowicki, który rozpoczął w 1989 roku współpracę z ośrodkiem akademickim w Cieszynie i [...] należy do grona osób, które przez swoją działalność naukowo-badawczą i dydaktyczną znacząco wpłynęły na profil naukowy i dydaktyczny tego Wydziału, szczególnie w zakresie pedagogiki. [...] (Rusek, 2009, s. 18–20). Nawiązanie przez Profesora stałej współpracy z cieszyńską uczelnią było wyrazem zainteresowania problematyką pogranicza ze względu zarówno na usytuowanie ośrodka, prowadzone w nim dotychczas badania z zakresu pedagogiki kultury, jak i perspektywy podjęcia poczynań badawczych w obszarze pedagogiki międzykulturowej. Zamierzeniu temu towarzyszyła również troska wydziału o rozwój młodej kadry naukowej. Godna uwagi jest kondycja kadrowa społeczności zajmujących się edukacją i w istocie pedagogiką międzykulturową. Liczba badaczy, rozwój naukowy, poziom prac uzasadniają przekonanie, że sytuacja kadrowa bardzo dobrze rokuje dyscyplinie naukowej. W mijających paru dekadach powstało dużo wartościowych publikacji. Pojawiają się nowe kierunki studiów i badań (Ogrodzka-Mazur, Szczurek-Boruta, 2022, s. 346). Ważne znaczenie dla rozwoju warsztatu naukowo-badawczego – oprócz badań zespołowych – miał udział wszystkich członków Szkoły w comiesięcznych seminariach naukowych prowadzonych od 30 lat przez Profesora Tadeusza Lewowickiego, poświęconych m.in. prezentowaniu indywidualnych projektów badawczych, metodologii badań pedagogicznych, w tym orientacjom teoretycznym i obszarom działalności edukacyjnej, jak również teoriom i modelom przydatnym w badaniach międzykulturowych. W 2019 roku, za wybitne zasługi dla rozwoju nauki i kultury, Uniwersytet Śląski w Katowicach nadał prof. zw. dr. hab. Tadeuszowi Lewowickiemu najwyższą godność doktora *honoris causa* i wpisał nadanie tytułu do *Księgi Doktorów Honoris Causa Uniwersytetu Śląskiego* (Ogrodzka-Mazur, 2019).

2. Czas

Z. Muszyński wskazuje, że szkoła naukowa jest zjawiskiem o charakterze procesualnym – ciągłym i skończonym: powstaje, trwa i zanika w określonym czasie, a w jej rozwoju można zauważyć pewne etapy związane z formowaniem się osobowości mistrza, ale przede wszystkim właściwościami zespołu i samej szkoły. Pierwszym z elementów jest dobór i kształcenie uczniów. Przyjmuje się, że liczba wychowanków mistrza nie przekracza zazwyczaj kilkunastu osób. Przy czym oddziaływanie szkoły jest szersze (Muszyński, 1995, s. 64). W przypadku działalności Naukowej Szkoły Badań Kultury i Oświaty Pogranicza można wyróżnić dwa okresy związane z doborem i rozwojem kadry naukowej. W pierwszym etapie współpraca ograniczała się do 10 osób, a drugi, znaczący wzrost nastąpił w roku 1999, gdy do prac Zespołu włączyło się siedem kolejnych osób. Tu warto odnieść się do rozwoju kadry kierowanego przez Profesora Tadeusza Lewowickiego Zespołu. W latach 1993–2022 jedna osoba uzyskiwała tytuł profesora nauk humanistycznych, dwie osoby – tytuł profesora nauk społecznych,

siedem osób – stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych/ społecznych w zakresie pedagogiki oraz dwanaście osób – stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki.

Dominującym wątkiem podejmowanych studiów i badań stały się zagadnienia najpierw edukacji wielokulturowej, a potem edukacji międzykulturowej. Uwagę badaczy skupiały środowiska wychowawcze (rodzina, szkoła, społeczności lokalne, kościoły różnych wyznań), problemy polityki społecznej i oświatowej, socjalizacji i kształtowania tożsamości, pracy nauczyciela w warunkach wielokulturowości oraz społecznych uwarunkowań edukacji międzykulturowej.

3. Miejsce

Miejsce jest czynnikiem istotnym w przypadku omawianej Cieszyńskiej Szkoły Badań Kultury i Oświaty Pogranicza. Pogranicze polsko-czeskie jest przykładem pogranicza starego, charakteryzującego się:

- określonym terytorium, dającym się wyznaczyć przestrzennie,
- historią ukształtowaną w rezultacie długotrwałych procesów społecznych i kulturowych,
- wzajemnym przenikaniem kultur,
- brakiem ostrych podziałów i granic między zbiorowościami,
- przechodzeniem od sytuacji dominacji kulturowej do akceptacji kultur podległych przez większość i do coraz wyraźniejszej równości kulturowej,
- istotną rolę zróżnicowania religijnego,
- płynnym zróżnicowaniem ekonomicznym i społecznym (Babiński, 2001, s. 77).

Na pograniczu tym, w wyniku długotrwałego procesu infiltracji i nakładania się różnych kultur, wytworzył się specyficzny typ społeczności i jej określonej kultury (Chlebowczyk, 1983; Panic, 2015), przy czym aktualnie zwraca uwagę brak ostrych podziałów i granic między społecznościami, w dalszym ciągu funkcjonujące istotne zróżnicowanie kulturowe, językowe, etniczne i religijne oraz stopniowe przechodzenie do akceptacji kultur i bardziej horyzontalnych niż wertykalnych relacji międzykulturowych (Ogrodzka-Mazur, Szafrąńska, Malach, Chmura, 2021).

Działania naukowe zainicjowano w 1989 roku od podjęcia współpracy z polskimi środowiskami oświatowymi, funkcjonującymi w czeskiej części południowego pogranicza (na Zaolziu) oraz przeprowadzenia pierwszych zespołowych badań diagnostycznych wśród uczniów uczęszczających do szkół podstawowych z polskim językiem nauczania. Plonem tych poczynań były opracowania – opatrzone stałym logo autorstwa Profesora – przedstawiające m.in. próbę diagnozy osobowości, hierarchie wartości i plany życiowe, a także uwarunkowania dróg życiowych dzieci i młodzieży z Zaolzia, społeczne funkcjonowanie młodzieży i problemy edukacji na pograniczu polsko-czechosłowackim, a później polsko-czeskim. Publikacje te zapoczątkowały wydawanie od 1992 roku serii „Edukacja Międzykulturowa”, która aktualnie liczy 93 tomy. W pracach tych kategoria

„pogranicza” traktowana była i jest nadal w bachtinowskim ujęciu – jako pogranicze kultur, społeczności, wyznań (a nie głównie – chociaż także – pogranicze państw i narodów). Dominującym wątkiem stały się zagadnienia najpierw edukacji wielokulturowej, a potem edukacji międzykulturowej.

4. Samoświadomość

Poczucie odrębności od przedstawicieli innych orientacji w danej dyscyplinie i świadomość jedności zespołu to czynnik mobilizujący do podejmowania wspólnych zadań badawczych i organizacyjnych. Ważnymi działaniami mającymi charakter integrujący środowisko i wzmacniającymi poczucie wspólnotowości były przywołane wcześniej comiesięczne seminaria naukowe, organizowanie konferencji, opracowywanie zespołowych badań realizowanych w Polsce i za granicą, opracowywanie i realizowanie projektów badawczych, ale również wspólne wyjazdy na konferencje, jak i spotkania towarzyskie organizowane po zakończeniu roku akademickiego czy z okazji świąt Bożego Narodzenia.

Działalność naukowo-badawcza Szkoły nie ogranicza się tylko do pogranicza polsko-czeskiego. Od samego początku jej istnienia pracownicy uczestniczą w wyjazdowych seminariach naukowych, konferencjach w kraju i za granicą. Odbывают staże naukowe m.in. w Australii, Austrii, Francji, Hiszpanii, Portugalii, Republice Czeskiej, Rosji, Słowacji, Ukrainie, USA, jak i liczne staże dydaktyczne w ramach Programu Unii Europejskiej Socrates/Erasmus.

Cykliczne konferencje nt. *Edukacja Międzykulturowa* w Polsce i na świecie organizowane są od 1993 roku. Konferencje te, od 2009 roku realizowane przy współdziałaniu Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej, poświęcone są problematyce edukacji wielo- i międzykulturowej. Pierwsze tego typu spotkanie pt. *Osobowość i plany życiowe dzieci z Zaolzia* zorganizowano w 1993 roku w Czeskim Cieszynie, wspólnie z Polskim Związkiem Kulturalno-Oświatowym. W latach 1993–2022 odbyło się łącznie 26 międzynarodowych konferencji naukowych, w których uczestniczyli i nadal uczestniczą – obok pracowników Zakładu/Katedry – również członkowie innych ośrodków akademickich (m.in. z Białegostoku, Bydgoszczy, Gdańska, Krakowa, Opola, Poznania, Torunia, Warszawy, Zielonej Góry) i spoza naszego kraju (m.in. z Ukrainy, Republiki Czeskiej, Słowacji), skupieni w powołanej z inicjatywy Profesora Lewowickiego w 1994 roku Federacji Społecznych Zespołów Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, a od roku 2004 – w Zespole (Sekcji) Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Dotyczyły one m.in. takich kwestii, jak: *Edukacja i problemy pogranicza*, Ustroń – Cieszyn – Czeski Cieszyn, 18–19.09.1996; *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, Ustroń – Cieszyn, 12–14.10.1998; *Kwestie wyznaniowe w społecznościach wielokulturowych (stereotypy, problemy edukacyjne, współczesne wyzwania społeczne)*, Ustroń – Jaszowiec, 23–24.10.2001; *Język, komunikacja i edukacja w społecznościach wielokulturowych*, Wisła, 21–22.10.2003; *Polityka społeczna i oświatowa a edukacja międzykulturowa*, Ustroń – Jaszowiec, 10–12.10.2005;

Pedagogika międzykulturowa wobec wykluczenia społecznego i edukacyjnego, Cieszyn – Ustroń-Jaszowiec, 18–20.10.2010; *Kultura w edukacji międzykulturowej*, Cieszyn – Ustroń-Zawodzie, 24–26.09.2012; *Teoria i praktyka badań międzykulturowych. Dylematy metodologiczne*, Cieszyn – Ustroń 08–10.06.2015; *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie: 30 lat doświadczeń – problemy – perspektywy*, Cieszyn – Ustroń, 4–5.06.2019; *Tożsamość, kondycja i powinności pedagogiki międzykulturowej – tradycja i współczesność*, Ustroń, 26–28.06.2022.

W ramach działalności naukowej Szkoły w latach 2003–2022 zrealizowano również 14 indywidualnych projektów badawczych finansowanych przez MNiSW, KBN i NCN oraz 18 projektów międzynarodowych pozyskanych z funduszy europejskich.

Poszerzeniem działalności naukowej badaczy, reprezentantów różnych ośrodków naukowych w kraju, jest zainicjowanie przez cieszyński ośrodek akademicki w 2007 roku funkcjonowania Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Jego celem jest rozwój polskiej myśli naukowej w dziedzinie pedagogiki międzykulturowej oraz realizacja badań naukowych i inicjatyw edukacyjnych mających związek z pedagogiką międzykulturową i edukacją w warunkach zróżnicowania kulturowego.

5. Rdzeń ideowy

Jednym z założeń szkół naukowych jest podzielanie pewnego wspólnego rdzenia ideowego, który stanowi istotę przyjmowanych założeń teoretycznych (Muszyński, 1995, s. 64). Szczególne znaczenie dla prowadzonych studiów i badań międzykulturowych ma opracowana przez T. Lewowickiego Teoria Zachowań Tożsamościowych (TZT) (Lewowicki, 1994; 1995a, 1995b), stanowiąca ważną perspektywę w poszukiwaniu prawidłowości warunkujących kształtowanie się poczucia tożsamości jednostek i grup w zmieniających się warunkach pogranicza (pograniczy). Wyróżnione obszary (elementy) tożsamości: pierwszy – obejmujący losy historyczne, identyfikację z określonym terytorium i grupą społeczną, drugi – wyznaczany odrębnością kultury, języka, przekazu tradycji oraz wiedzy o dorobku duchowym i materialnym danej społeczności, trzeci – kojarzony ze swoistą genealogią historyczną i swoistymi cechami grupy (grup) oraz funkcjonującymi w niej stereotypami, czwarty – dotyczący kondycji gospodarczo-ekonomicznej, standardów życia grupy (grup), piąty – związany z potrzebami, celami życiowymi i preferencjami aksjologicznymi oraz szósty – uwzględniający kontekst polityczny, światopoglądowy, społeczny i gospodarczy – stają się istotnymi wyznacznikami zachowań tożsamościowych i odpowiednich orientacji wartościujących, mogącymi stanowić podstawy do wypracowania oferty (ofert) edukacyjnych, adresowanych do środowisk wielokulturowych. Teoria ta była i jest nadal wykorzystywana do interpretacji wyników badań zespołowych i indywidualnych pracowników Zakładu/Katedry, jak również przez innych badaczy zagadnień edukacji wielo- i międzykulturowej.

6. Rdzeń metodologiczny

Poczynania badaczy skupionych w Cieszyńskiej Naukowej Szkole Badań Kultury i Oświaty Pogranicza koncentrują się na zespołowych badaniach naukowych, dotyczących społecznych, pedagogicznych i kulturowych uwarunkowań rozwoju i wychowania dzieci, młodzieży i dorosłych żyjących w środowiskach zróżnicowanych kulturowo, kwestii przemian społeczno-cywilizacyjnych, edukacji szkolnej, problemów kształtowania się tożsamości, teorii i modeli badań międzykulturowych, a także przygotowania nauczycieli i pedagogów do pracy w społecznościach wielokulturowych oraz realizowania europejskiego wymiaru edukacji międzykulturowej. Obszarem szczególnych zainteresowań naukowych Szkoły są zagadnienia Pogranicza oraz edukacji wielo- i międzykulturowej, podejmowane w zespołowych, interdyscyplinarnych badaniach naukowych nt. *Społecznych, pedagogicznych i kulturowych uwarunkowań rozwoju i wychowania dzieci i młodzieży na Pograniczu*. W badaniach tych uczestniczyli i nadal uczestniczą – obok pracowników Uniwersytetu Śląskiego – również członkowie innych ośrodków akademickich (m.in. z Białegostoku, Bydgoszczy, Gdańska, Krakowa, Opola, Poznania, Torunia, Warszawy, Zielonej Góry), skupieni w powołanej z inicjatywy T. Lewowickiego w 1994 roku – Federacji Społecznych Zespołów Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, a od roku 2004 – w Sekcji Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Przywołana m.in. Teoria Zachowań Tożsamościowych opracowana przez T. Lewowickiego jest od wielu lat z powodzeniem wykorzystywana przez wielu badaczy międzykulturowych m.in. do konstruowania metodologii badań oraz interpretacji uzyskanych wyników.

Problematyka wielokulturowości oraz edukacji międzykulturowej promowana jest przez pracowników Szkoły w cyklicznych wykładach dla studentów studiów podyplomowych *Zintegrowana Edukacja Wczesnoszkolna i Wychowanie Przedszkolne* (od 2002 roku), studiów podyplomowych dla nauczycieli w zakresie ICT, języków obcych i nauczania przedmiotu *Wychowanie do życia w rodzinie* oraz *Terapia Pedagogiczna* (2007–2008); dla studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku (od roku 2004); dla studentów i pracowników El Camino College w Los Angeles – California, USA (2004–2009) – realizowanych również z wykorzystaniem stałych kontaktów on-line w ramach przedmiotu *Komunikacja w społecznościach wielokulturowych* i eksperymentalnego projektu badawczego *Global Education Through Technology* (GETT); dla studentów i pracowników Uniwersytetu Ostrawskiego w Czechach (od 2006 roku) oraz Centre de Formation Pedagogique w Cambrai – Francja (2004) w ramach Programów Unii Europejskiej Socrates/Erasmus. Zajmuje również wiodące miejsce w tematyce prac magisterskich i licencjackich, przygotowywanych pod kierunkiem naukowym pracowników Szkoły.

7. Pisma, style i światopoglądy

Oprócz opisanych powyżej czynników na proces kształtowania się szkoły naukowej oddziałują również czynniki dodatkowe, takie jak na przykład możliwość wydawania czasopisma, które reprezentuje przyjmowane założenia ideowe

i metodologiczne. Takie działania zostały podjęte w roku 2011, gdy pracownicy Szkoły zainicjowali uruchomienie rocznika „Edukacja Międzykulturowa”, którego pierwszy numer ukazał się rok później. Czasopismo stanowi międzynarodowe forum naukowe, sprzyjające rozwijaniu nauk pedagogicznych i upowszechnianiu pedagogiki międzykulturowej, umożliwiając tym samym przedstawicielom wielu specjalności pedagogicznych i reprezentantom innych dyscyplin dzielenie się swymi osiągnięciami oraz nawiązanie współpracy i wymiany doświadczeń. Aktualnie kwartalnik jest w pełni publikowany na licencji Open Access i znajduje się w wykazie punktowanych czasopism MEN z przyznaną liczbą 100 pkt (Ogrodzka-Mazur, 2012).

Członkowie Szkoły inicjują także działania w zakresie praktyki edukacyjnej, obejmujące:

- wprowadzenie do programu studiów od 2002 roku – na kierunku pedagogika – przedmiotu *edukacja wielo- i międzykulturowa* (aktualnie podstawy edukacji wielo- i międzykulturowej (studia pierwszego stopnia), edukacja wielo- i międzykulturowa z metodyką (studia drugiego stopnia) oraz przedmiotów: kwestie wyznaniowe w społecznościach wielokulturowych, komunikacja codzienna w edukacji, socjalizacja i wychowanie w społecznościach wielokulturowych; edukacja szkolna w społecznościach wielokulturowych (studia pierwszego stopnia); społeczno-kulturowe konteksty edukacji, projektowanie działań edukacyjnych kreujących jednostki (studia drugiego stopnia),
- powołanie w 2004 roku studenckiego Koła Naukowego Edukacji Międzykulturowej, którego działalność przyczynia się do aktywizacji środowiska akademickiego Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie. Członkowie Koła uczestniczą w pracach badawczych Zakładu Pedagogiki Ogólnej, propagują kwestie edukacji międzykulturowej wśród studentów, dzieci i młodzieży w swoich środowiskach lokalnych, podejmują działania edukacyjne (terapeutyczne i interwencyjne) na rzecz nadania rangi Innemu i wsparcia jednostki w nabywaniu tożsamości własnej i społecznej. Wymiernymi efektami pracy Koła są: teksty naukowe studentów publikowane w kraju i za granicą; organizowane konferencje naukowe (łącznie od 2005 roku odbyło się 20 cyklicznych konferencji na temat *Poznaj Innego*, połączonych z warsztatami dla dzieci, młodzieży i studentów); współpraca ze studenckimi kołami naukowymi innych ośrodków akademickich, stowarzyszeniami, placówkami oświatowymi w kraju i za granicą, m.in. z El Camino College w Torrance (Kalifornia USA) (od 2005 roku), z Uniwersytetem Ostrawskim (od 2006 roku), Centrum Pedagogicznym dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w Republice Czeskiej (od roku 2006). Ważnym osiągnięciem studentów działających w Kole jest otrzymanie stypendiów Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za osiągnięcia w nauce, działalność organizacyjną i naukową (od 2005 roku stypendia uzyskało 8 studentek, członkiń Koła).

KONKLUZJE

Trzydziestoletni dorobek teoretyczny, wyniki badań i doświadczenia praktyczne Szkoły, jak również pozostałych polskich ośrodków naukowych zajmujących się problematyką edukacji wielo- i międzykulturowej² stały się podstawą do opracowania syntezy zawierającej zarys pedagogiki międzykulturowej jako dyscypliny nauk pedagogicznych. Składnikami tej dyscypliny są:

- klarownie zarysowana koncepcja edukacji międzykulturowej i dotyczącego tego obszaru edukacji rozumienia pedagogiki;
- w ramach refleksji i praktyki edukacyjnej używany jest stosunkowo precyzyjnie określony język, inaczej mówiąc – sieć pojęć. Część pojęć – jak zwykle w humanistyce – zaczerpnięta została z innych dyscyplin, część ma nadane znaczenie właściwe edukacji i pedagogice międzykulturowej;
- również dość wyraźnie określony został obszar zainteresowań, pola i przedmioty badań. Znajduje to odzwierciedlenie w licznych publikacjach. Podkreślić przy tym należy interdyscyplinarność pedagogiki międzykulturowej;
- odwołując się do pokrewnych dyscyplin humanistyki, korzysta się z szerokiego zakresu metod, technik i narzędzi badań – zarówno badań ilościowych, jak i jakościowych. Zgromadzony został duży zasób wyników badań;
- poczynania badawcze i strukturalne ukierunkowane są licznymi teoriami z zakresu nauk społecznych. Pedagogika międzykulturowa dysponuje – co wydaje się zjawiskiem nieczęstym w pedagogice – własnymi oryginalnymi propozycjami teoretycznymi. Przykładem są Teoria Zachowań Tożsamościowych (TZT) i Teoria Wielozakresowej i Wielowymiarowej Tożsamości (TWiWT) – w ujęciu Jerzego Nikitorowicza. Propozycje te znalazły zastosowanie już w wielu badaniach, posłużyły do konstruowania metodologii badań, zostały wykorzystane przy interpretacjach wyników;
- historyczny i współczesny dorobek edukacji wielokulturowej i edukacji międzykulturowej ma ujęcia porównawcze i ujęcia stanowiące syntezy wcześniejszych dokonań. Pedagogika międzykulturowa ma swoje korzenie, dzieje i całościowe przedstawienia wcześniejszych etapów. Można powiedzieć, że – zgodnie z dobrą tradycją humanistyki – ma pamięć o dorobku poprzednich pokoleń i poddaje ten dorobek krytycznej analizie;

² Są to ośrodki naukowe prowadzące badania na pograniczu polsko-białorusko-litewsko-ukraińskim (zespół Jerzego Nikitorowicza) i pograniczu polsko-niemiecko-czesko-słowackim na Śląsku Opolskim (zespół Zenona Jasińskiego). Rezultaty działalności naukowo-badawczej tych ośrodków przedstawione są m.in. w ponad 50 publikacjach przygotowanych przez Katedrę Edukacji Międzykulturowej Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku oraz w ponad 40 pracach wydanych przez Instytut Nauk Pedagogicznych Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Opolskiego.

- środowisko uprawiające pedagogikę międzykulturową jest już dość dobrze zorganizowane instytucjonalnie. Wielkim walorem pozostaje integracja i ścisła współpraca badaczy z wielu ośrodków akademickich. Wskazać należy na tradycje wspólnych działań w Społecznym Zespole Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, potem w ramach Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej PAN oraz Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej;
- wyraźne i wielostronne są powiązania teorii (teoretyków i badaczy) z praktyką oświatową. Pedagogika międzykulturowa spełnia funkcje właściwe naukom, które generują różne zastosowania praktyczne. Potrzeby społeczne wydają się mocno oddziaływać na żywotność – zakres, kierunki i metody badań – pedagogiki międzykulturowej³.

BIBLIOGRAFIA

Babiński G. (2001), *Pogranicza stare i nowe. Ciągłość i zmiana procesów społecznych*, w: K. Krzysztofek, A. Sadowski (red.), *Pogranicza etniczne w Europie. Harmonia i konflikty*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytet w Białymstoku.

Chlebowczyk J. (1983), *O prawie do bytu małych i młodych narodów: kwestia narodowa i procesy narodziotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XX wieku)*, Warszawa – Kraków: PWN.

Goćkowski J. (1981), *Socjokulturowy charakter szkół naukowych*, w: J. Goćkowski, A. Siemianowski (red.), *Szkoły w nauce*, Wrocław: Ossolineum.

Jadacki J.J. (2016), *Mistrz i uczeń*, w: P. Okołowski, M. Omyła (red.), *Filozofii Polacy potrzebują. Księga pamiątkowa ofiarowana Witoldowi Mackiewiczowi w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin*. Wydanie specjalne „Edukacji Filozoficznej”, Warszawa: UW, Instytut Filozofii.

Lewowicki T. (1994), *Poczucie tożsamości narodowej młodzieży – stałość i zmienność (uwagi końcowe)*, w: tenże (red.), *Poczucie tożsamości narodowej młodzieży. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*, Cieszyn: UŚ – Filia w Cieszynie.

Lewowicki T. (1995a), *Problemy tożsamości narodowej – w poszukiwaniu sposobów uogólnionych ujęć kwestii poczucia tożsamości i zachowań z tym poczuciem związanych*, w: M.M. Urlińska (red.), *Edukacja a tożsamość etniczna*, Toruń: UMK.

Lewowicki T. (1995b), *O badaniach społeczności pogranicza – od parcjalnych opisów ku elementom teorii zachowań tożsamościowych*, w: J. Nikitorowicz

³ T. Lewowicki, *O doświadczeniach edukacji wielokulturowej oraz perspektywie edukacji i pedagogiki międzykulturowej*, w: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy*, Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 496–498.

(red.), *Edukacja międzykulturowa – w kręgu potrzeb, oczekiwań i stereotypów*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.

Lewowicki T. (2011), *O doświadczeniach edukacji wielokulturowej oraz perspektywie edukacji i pedagogiki międzykulturowej*, w: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta (red.), *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy*, Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Lewowicki T. (2019), *O pograniczu, tożsamości ludzi pogranicza i edukacji humanistycznej*, w: M. Sobiecki, D. Misiejuk, J. Muszyńska, T. Bajkowski (red.), *Człowiek pogranicza. Wyzwania humanistycznej edukacji. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Nikitorowiczowi*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Muszyński Z. (1995), *Siedem cech głównych szkoły naukowej*, „Filozofia Nauki” nr 1.

Ogrodzka-Mazur E. (2012), *Wprowadzenie*, „Edukacja Międzykulturowa” nr 1.

Ogrodzka-Mazur E. (red.) (2019), *Tadeusz Lewowicki. Doctor Honoris Causa Universitatis Silesiensis*, Katowice: UŚ.

Ogrodzka-Mazur E., Szafrąńska A., Malach J., Chmura M. (2021), *Cultural identity and education of learning young adults in selected countries of East-Central Europe. A Polish-Czech comparative study*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht V&R.

Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta A. (2012), *Działalność naukowo-badawcza, dydaktyczna i organizacyjna Zakładu i Katedry Pedagogiki Ogólnej Uniwersytetu Śląskiego na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w latach 1989–2012. Wokół cieszyńskiej szkoły badań pogranicza Profesora Tadeusza Lewowickiego*, w: A. Szczurek-Boruta, E. Ogrodzka-Mazur (red.), *Poza paradygmaty. Pedagogika międzykulturowa. T. 2. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Lewowickiemu*. Cieszyn – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta A. (2013), *Z teorii i praktyki edukacji międzykulturowej*, w: R. Mrózek, U. Szuścik (red.), *Z przeszłości i współczesności kształcenia pedagogicznego w Cieszynie*, Katowice: UŚ.

Ogrodzka-Mazur E., Szczurek-Boruta A. (2022), *Tradycja i współczesność Cieszyńskiej Naukowej Szkoły Badań Kultury i Oświaty Pogranicza (1989–2021)*, w: U. Szuścik (red.), *Kształcenie pedagogiczne, artystyczne i etnologiczne w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. 50-lecie tradycji (1971–2021)*, Katowice: UŚ.

Panic I. (2009–2015), *Dzieje Śląska Cieszyńskiego od zarania do czasów współczesnych*, t. 1–8, Cieszyn: Starostwo Powiatowe w Cieszynie.

Rusek H. (2009), *Cieszyńska szkoła badań pogranicza*, w: T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, J. Urban (red.), *Spoleczne uwarunkowania edukacji międzykulturowej. T. 1. Konteksty teoretyczne*, Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Szulakiewicz W. (2021), *Mistrz – nauczyciel i jego powinności. Szkic z pedagogii historycznej*, „Studia Paedagogica Ignatiana” nr 3.

From a research group to a science school. The Cieszyn Research School for Borderland Culture and Education

Summary

Aim: The study is aimed at outlining the functioning of the Cieszyn Research School for Borderland Culture and Education, founded and developed over the last three decades by Professor Tadeusz Lewowicki at the University of Silesia in Katowice, Faculty of Ethnology and Educational Sciences (currently: Faculty of Art and Educational Science).

Methods: The School's activity was described on the basis of the concept of distinguishing and estimating seven factors/phenomena attributed to a scientific school – genealogy, time, place, self-awareness, ideological core, methodological core and writings, styles and worldviews, developed by Zbysław Muszyński.

Results: The article synthetically presents the results of team research initiated in 1989 in the Polish-Czech borderland in Cieszyn Silesia. The researchers focused on educational environments (family, school, local communities, churches of various denominations), problems of social and educational policy, socialization and identity formation, teacher's work in multicultural conditions and social conditions of intercultural education. The result of these undertakings is the series “Edukacja Interkulturowa /Intercultural Education/”, published since 1992, which currently comprises 95 volumes.

Conclusions: Over thirty years of theoretical achievements, research results and practical experience of the Cieszyn Research School for Borderland Culture and Education, as well as of other Polish research centers dealing with the issues of multi- and intercultural education, became the basis for developing a synthesis containing the outline of intercultural pedagogy – as a discipline of educational science.

Keywords: research into borderland culture and education, Polish-Czech borderland, scientific school, Tadeusz Lewowicki.